

## Zorunlu Göçü Anlamak: Teorik Bir Sentez Geliştirmenin Önemi

Şeyma Ayyıldız<sup>1</sup>

### Öz

Göç tarihsel sürekliliği olan bir toplumsal olgu olmasına karşın her çağda göçün formu ve onu anlamlandırma süreci çağın dinamikleri neticesinde dönüşmektedir. Bugün artık göç farklı boyutları olan, küreselleşme süreciyle iç içe geçmiş, lokal hareketliliğin değiştiği de bir anlam dünyasına gönderme yapar. Bu sebeple klasik göç teorilerinden hem faydalanılır hem de eksik yönleri yeniden yorumlanmaya açık hale gelir. Bu makale bugün artık tek bir göç teorisinin anlamlı olmadığını, farklı teorilerinin sentezinin önemli olduğunu iddia etmektedir. Zorunlu göç de bu anlamda merkeze oturur çünkü hem gönüllü göçün özelliklerini kendi içinde ihtiva eder hem de kendine has özellikleri küresel ekonomik yapısal dönüşümlerin hedefindedir. Literatürde hali hazırda olan tartışmalar göçün sebeplerine ve sonuçlarına odaklanırken artık göçün bitmeyen bir süreç olduğunu kabulü ile bir uygulama teorisinin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple yapılaşma teorisinin geniş bir açıdan yorumlanması göçün lokal ve küresel dinamiklerini işin içine katarken gündelik hayatın içinde bir eylem halinde olan göçmen failliğini de merkeze oturtur. Bu makalenin farkı ve önemi zorunlu göçe odaklanarak bir "Uygulama Teorisi" sunmasıdır. Fakat bu makaledeki yaklaşım entegre bir göç teorisi değildir ve asli göç teorilerinin yerini almaz. Sosyal hayatın farklı dinamiklerini zorunlu göç bağlamında anlayan bir sentezdir. Son aşamada bu teorisinin ampirik çalışmalarla nasıl uygulanabileceğine bakılacaktır. Öncelikle O'Reilly' nin (2012) İspanya'daki İngiliz göçmenler üzerinden yaptığı tartışma, daha sonra Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen göçün anlaşılabilirliği üzerinden bir vaka analizi ile tartışma genişletilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Zorunlu Göç; Yapılaşma Teorisi; Uygulama Teorisi

### ABSTRACT IN ENGLISH

#### Understanding Forced Migration: The Importance of Developing a Theoretical Synthesis

Migration is a social phenomenon with historical continuity, although its structure and meaning change and transform with time. Today, migration has changed connotations, is connected with globalization, and affects local mobility. Because of this, classic migration theories' strengths and limitations can be rethought. This article argues a single migration theory is no longer relevant and that synthesis is key. Forced migration is the focus since it has both the characteristics of voluntary migration and is the target of global economic structural reforms. While current discussions focus on the causes and effects of migration, a "Practice Theory" is needed to acknowledge that migration is a never-ending activity. A larger interpretation of structuration theory puts migrant agency at the center, while embracing local and global migration processes. This article is different and significant because it employs "Practice Theory" to explain forced migration. However, it is not an integrated migration theory and does not replace the theories. It is a synthesis of the social dynamics of forced migration. At the last stage, it will be focused on how this theory can be applied with

<sup>1</sup>Şeyma Karamese, University of Essex, United Kingdom. E-mail: seykarame@hotmial.com



*empirical studies. First of all, O'Reilly's (2012) discussion of British immigrants in Spain will be discussed, and then the study will end with a case study on the intelligibility of migration from Syria to Turkey.*

**Keywords:** *Forced Migration; Structuration Theory; Practice Theory*

## Giriş

Makalenin ana teması olan zorunlu göç yeni bir toplumsal olgu olmamasına ve insanlık tarihi kadar eski olmasına karşın, son yıllarda hızlı bir artış göstermiş ve yapısal olarak da değişmiştir. Bunun en temel açıklaması, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana yaşanan büyük siyasi ve ekonomik değişimlerle ilgilidir (Castles, 2006). Bu sebeple insanlık tarihi sayısız göç hareketleri ile dolu olmasına karşın göçe atfedilen değer her toplumun kendi iç dinamiklerine bağlı olarak farklılık arz etmektedir (Abadan-Unat, 2006). Ayrıca, göçün uzun soluklu ve devingen doğasına karşın doğrusal ve tek yönlü bir toplumsal olgu olarak anlaşılması farklı toplumsal paradigmalardan göz ardı edilmesi ile de ilişkilidir. Bununla birlikte, güncel göç araştırmaları, göçün çeşitlendiğini ve her zaman ulusal sınırların içinde ve ötesinde öngörülemez sonuçları olduğunu giderek daha fazla kabul etmiştir. Özellikle son yıllarda literatürde daha güçlü bir şekilde yer edinen teoriler, milliyetçilik, etnik ilişkiler ve entegrasyon kavramları yerine küreselleşme, hareketlilik ve ulusötesicilik anlayışlarını kullanarak göçün ürettiği değişikliklere vurgu yapmakta ve bu karmaşıklığa işaret etmektedir.

Zorunlu göç kavramı ise çok daha katmanlı ve karmaşık bir süreçtir. Mültecilik, sığınmacılık, ülke içinde yerinden edilme, insan ticareti, kalkınma kaynaklı yer değişikliği ve sürgün, zorunlu göç örneklerindedir (Castles, 2003). Savaştan kaçma, iklim felaketleri, açlıkla baş etme motivasyonları da tartışmaya dahildir. Doğası gereği daha girift olsa da yine de zorunlu göç, diğer tüm göç biçimlerinden farklı bir göç akışı değildir; var olan diğer göç türleri ile örtüşmekte ve benzerlikleriyle de ele alınmalıdır. Rutter'a göre (2006), bilim insanlarının gönüllü ve zorunlu göç arasında ayırım yapmaya başlamaları 1970'lere kadar mevcut değildir ve bu da bu alanı yeni bir tartışma zemini yapmaktadır. Bu sebeple, terminoloji ve etiketlerin seçimi, en azından dolaylı olarak, sıklıkla da politiktir. Başlangıçta, göç çalışmasının birincil odak noktası olan emek göçü tartışmalarından daha politik bir vurgu içeren mültecilik, sığınmacılık ve genel olarak zorunlu göçü anlamaya yönelik tartışmalar bu sebeple mevcuttur.

Zorunlu göç, daha önce de ifade ettiğimiz gibi diğer göç biçimleriyle örtüşür, ancak seçime bağlı olmaması, içinde zulüm ve korku barındırması sebebiyle ayrışır. Zorunlu göçü anlamak için literatürde hali hazırda var olan teoriler bu noktada anlamlı fakat son kırk yılda ortaya çıkmış bir göç biçimi olması sebebiyle de zorunlu göçün güncel tartışmalarla harmanlanması önemlidir. Tüm bu nedenlerle çağdaş göç terminolojisinin kullandığı mobilizasyon, küreselleşme, ulus ötesi mekanlar merkeze oturmakta fakat hareketliliğin sonucunda ortaya çıkan eşitsizlikleri de göz ardı etmeden küresel bağlantıların bir devamı olarak yorumlamak önem kazanmaktadır. Tüm bağlantılar hem göç eden faileri hem de göç alan ülkenin sosyal yapılarını doğrudan kapsamaktadır. Bu sebeple makro düzeyde açıklama yapan ekonomi temelli veya fonksiyonel göç teorilerine ek olarak mikro düzeyde göçmen tartışmaları eşit derece de faydalıdır. Bu noktada makalenin en büyük farkı ve katkısı bir uygulama teorisi önermesidir. Bu anlayış hem içsel hem dışsal sosyal yapılara dikkat çeker, bunu gündelik hayatın içinde göçmen ve ev sahibi ülke arasındaki ilişkilere bağlı dönüşümlerle besler ve gündelik pratiklerin önemine vurgu yapar.



## Zorunlu Göçü Anlamak

Büyük bir göç literatürü olmasına rağmen, zorunlu göçle ilgili tartışmaların sınırlı kavramsal ve teorik bakış açısına sahip olması nedeniyle, zorunlu göçmenleri incelemek birtakım teorik zorluklara sahiptir. Sosyologlar için zorunlu göçü toplumsal dönüşüm süreçleri üzerine araştırma ve analizlere dahil etmek önemlidir. Geçmişte bu çok fazla olmadığı için, zorunlu göç üzerine çok az sosyolojik literatür vardır ve gelişmiş bir ampirik çalışma ve teorik çerçeve bulamamaktadır (Castles, 2003). Bunu gerçekleştirmek için spesifik olarak zorunlu göç tartışmalarına odaklanmak gerekmektedir.

## Zorunlu Göç Çalışmaları

Zorunlu göç sosyolojisinin arka planı, soğuk savaşın sona ermesiyle başlayan sürece tekabül etmekte ve 40 yıl öncesine dayanmaktadır. Mültecilik, sürgün ve yerinden edilmiş nüfus kavramlarının tartışılmaya başlandığı 1988 ve 1990'lar referans yılları olarak kabul edilebilir. Yukarıda da vurgulandığı gibi, günümüzde zorunlu göç çalışmaları, makro düzeyde (küresel) toplumsal dönüşüm, toplumsal dinamikler (mezzo) düzeyinde ve son aşamada ise mikro ya da yerel düzeyde literatüre katkı sağlamaktadır (Stepputat ve Sørensen, 2014). Bu tartışmalar, yapı ve failin nasıl ilişkili olduğu endişesini içerir ve bir boşluğa da işaret eder.

Klasik göç teorilerinin özellikle 19. Yy'den kalan izleri noktasında eleştirilen temel yaklaşımlar milliyetçilik, ulus devletler, ırk, etnisite, asimilasyon ve entegrasyon kavramları çerçevesinde tartışmayı ele alan yaklaşımlardır. Bu kavramlar sosyolojik olarak hala değerlidir ve çağdaş bir perspektiften yorumlanması da hali hazırda var olan bir durumdur. Fakat günümüz dünyasında iç içe geçmiş yeni göç modelleri dikkate alındığında göçün farklı kavramlarla tartışılma ihtiyacı da doğmuştur.

Bu nedenle, giderek daha hareketli ve birbirine bağlı bir dünyanın sonucu olarak, göç araştırmacıları analizlerinde toplumsal akışı ve süreci, belirsizliği ve karmaşıklığı tasvir etmek zorunda kalmışlardır. Bu, faaliyetleri izole, statik, homojen birimler bağlamında kuramlaştırmaya çalışan önceki yaklaşımın aksinedir (Eriksen 2002: 10) bu anlamda da hem teorik hem de metodolojik olarak çok boyutlu anlayışı gerektirmektedir. Küreselleşme, ulusötesi süreçler, hareketlilik ve göçün feminizasyonu yeni çağdaş yorumların ana temaları olarak karşımıza çıkmakta ve zorunlu göç tartışmalarını anlamlı kılmaktadır. Ravenstein 1889 tarihli makalesinde iç ve kısa mesafeli göçlerde kadınların erkeklerden daha fazla seyahat ettiğini belirtmektedir (Adıgüzel, 2016). Ravenstein'in (1889) kadınların erkeklerden daha göçmen olduğuna dair argümanına karşın, göç, yine de literatürde erkeklerin öncü olduğu bir vaka olarak ele alınmıştır. Feminist hareketler ve toplumsal cinsiyet bilincine sahip akademisyenlerin etkisiyle günümüzde kadın göçmenlere daha fazla ilgi gösteren araştırmalar görmekteyiz. Castles ve Miller, göçün kadınlaşmasının, göçün temel güncel unsurlarından biri olduğunu ifade ederek çağdaş göç analizinde kadınların ayırt edici özelliğinin vurgulanması gerektiğine dikkat çekmektedir (2009: 12). Özellikle zorunlu göç bağlamında yerinden edilen nüfusun en fazla kadınlar ve çocuklar olduğu gerçeği göçün kadınlaşması teorisini güçlendirmektedir. Özellikle kadınların, silahlı çatışmalar ve zorunlu göç yaşarken, özellikle değişen yaşam koşullarıyla ilgili önemli zorluklarla karşı karşıya kalmaları ve sağlıkla ilgili çok fazla problemlili sonuçlara maruz kalmaları şu an halihazırda tartışılan bir durumdur (Jolof et al., 2022). Göçün kadınsılaşmasına ek olarak, küreselleşme literatürü son yirmi yılda değişen dünyada o kadar merkezi bir konuma oturdu ki bu kavram olmadan sosyal, ekonomik, siyasal

analizlerin yapılması mümkün hale gelmemektedir. Fakat ilginç olan nokta küreselleşmenin algılanış biçimidir.

Bir zamanlar geçici bir sapma ve bir sorun olarak görülen küreselleşmenin bugün sınır içi ve ötesinde göç tartışmalarının vazgeçilmez parçası olması önemlidir (Massey vd., 1998). Ancak özellikle son 40 yılda daha önce de değindiğimiz gibi göç sadece artmakla kalmamış, şekil değiştirmiştir. Göçün geleneksel olarak bir yerden bir yere hareket gibi algılandığı bir yaklaşımdan daha fazlası bugün göç analizlerinin birer parçasıdır. Bugün çağdaş hareketler çok yönlüdür ve aidiyet artık yer temelli değildir. Zaman ve mekân kavramları dönüşmüş, mesafeler fiziksel yakınlık-uzaklıktan daha fazlası anlamına gelmektedir (Giddens, 1990). Bununla beraber globalleşme içine yerel unsurları alan çok boyutlu bir katmandır. Yerel dinamikler global hareketlerle iç içe geçmiş sadece global değil lokalin içinde global olmayı öğrenen aktörlerle de göç hareketi anlamlı hale gelmiştir çünkü göç sadece fiziksel değil zihinsel, teknolojik ve sosyal olarak bir yerel-global birlikteliğine sebep olmaktadır (Massey, 1998). Göç yerelleştirilmiş yansımaları olan eşitsiz bir süreçtir bu sebeple bazı insanlar çok iyi yerel kaynaklara sahip olabilirken ve bu onların mobilizasyon kabiliyetini arttırırken, dünyanın diğer tarafındaki insanlar en temel ulaşım ve teknoloji haklarından mahrum kalabilmektedir (Inda ve Rosaldo, 2001). Zorunlu göç halinde de bu farklılıkların dozunun daha belirgin olduğunu görmekteyiz. Ülkenin iç dinamikleri göçmenlerin ulaşım biçimlerini bile çoğunlukla etkilemektedir. Suriye göçü örneğinde olduğu gibi göçmenlerin bir kısmı yürüyerek sınırlara ulaşmaya çalışırken ekonomik olarak avantajlı grupların uçakla veya özel araba gibi mevcut teknolojiyle seyahat etmeleri lokal düzeydeki farklılıkların aynı global harekette nasıl etkin olduğuna dair önemli bir veridir.

Globalleşmeye eşlik eden diğer bir kavram da ulusötesiliktir. 1990'lar boyunca göç literatürü, sosyal bilimlerde içkin olan metodolojik milliyetçiliği sorunsallaştırdı ve onun devletlerin ve toplumların doğal, sosyal ve politik biçimi olarak kabul edilmesini eleştirdi (Wimmer ve Glick Schiller, 2002: 302). Bunun yerine bilim insanları, çağdaş göçmen kimliklerini ve topluluklarını tanımlamanın ve keşfetmenin daha uygun bir yolu olarak ulus ötesi kavramını önerdiler (Glick Schiller, 1997) çünkü ulaşım ve iletişimdeki hızlı gelişmeler, göçmenlerin geldikleri yerlerde ve başka yerlerde aynı etnik kimlikte insanlarla bağlantılarını sürdürmelerini, ikamet etmelerini ve aynı zamanda buldukları yerde topluluklar inşa etmelerini mümkün kılmaktadır (Glick Schiller vd., 1995). Özetle bu tür göçmenlere ulusaşırı göçmen denir ve bunlar uluslararası sınırları aşan çeşitli ara bağlantılara dayanır ve birden fazla ulusal devletle ilişkilidir. Bu anlamda, yabancı yerlerde yeni başlangıçlar görmek için ulus ötesiciliğin katkısı çok önemlidir. Hareket halindeki bireylerin ve toplulukların giderek artan bir şekilde ikili hayatlar yaşamaları, sosyal temaslar kurmaları ve ulusal sınırların ötesinde bir yaşam sürdürmeleri, her iki ülkenin dilini konuşmaları, her ikisini de birer dil olarak korumaları, yeni bir sosyal alanın ortaya çıkışı tanık olduğumuz birer vakadır. Bu ulus ötesi göçmen kavramı zorunlu göçü anlamada da önem arz etmektedir çünkü her ne kadar akınlar halinde büyük kitlesel bir yerinden edilme gerçekleşse de dünyanın farklı bölgelerine yayılmış bu göçmen grupları bağlarını koparmama bağlamında gayet başarılıdır. Seyahat etme haklarının kısıtlılığına rağmen teknolojik aletlerle iletişim ulus aşırı bağların zorunlu göç bağlamında da kurulmasında son derece etkilidir. Göçmenler yeni sosyal ve kültürel sermayelerle hem yeni ülkede bağlar kurmakta hem de sınırları aşan iletişimin merkezi haline gelmektedirler. Bu anlamda hem zihinsel hem de fiziksel bir mobilizasyonun parçası olmaktadır (Karameşe, 2022).



Bu nokta bizi diğerk bir kavram olan mobilitenin anlamını tartışmaya davet etmektedir. Göç türleri ve akışlarındaki değışiklikler, göçün karmaşıklığındaki artışlar ve daha geniş kapsamlı diğerk gelişmeler, göçten ziyade hareketliliğe odaklanan bir değışiklikle aynı zamana denk geldi. Fakat bu hareketliliğin sınırı ve biçimi hala tartışmalıdır. 'Bazen tüm dünya hareket halindeymiş gibi görünüyor' (Urry, 2007:3) diyen her türlü hareketi içine alan anlayışlar mevcut olsa da tersine bu anlayışın küresel ağların, akışların ve sosyal yapıların gücünü baltaladığına dair fikirleri geliştirmeye yönelik baskın görüşler de mevcuttur. Bu bizi daha sonra göç tartışmalarında merkezi olan yapı/fail ikiliğine götürmekte mobilizasyonun çoklu boyutlarla nasıl anlaşılacağına da kapı açmaktadır. Bu hareketlilik sınırları sürekli inşa eder bu sebeple ulus devletlerin sınırları içindeki insanların hayatlarını şekillendirmede rol oynadığı "yerler", aynı zamanda sosyal kimliklerin müzakere edildiği ve tartışıldığı yerlerdir. Bu mobilite hali özetle sosyal hayatı sürekli şekillendirir, sınırları dönüştürür ve hareketliliği fiziksel eylemin ötesine taşır. Nihai olarak göç özellikle de zorunlu göç, küresel bağlantıların ve süreçlerin en önemli toplumsal sonuçları ama aynı zamanda sebepleri arasında olduğu için Castles'a (2003) göre küresel dönüşüm bir başlangıç noktasıdır; çünkü küresel değışim ve ulus ötesi süreçlerin artan önemi göç sosyolojisinde yeni yaklaşımları beraberinde gerektirir. Küresel sosyal değışimler, kabullenme veya dışlama gibi yerel tepkilerin karmaşıklığını açıklayamasa da zorunlu göç çalışmaları, ulus ötesi akışları, ağları, ilişkileri ve farklı sermaye biçimlerini sorgulayan ulus ötesi paradigmadan çok etkilenmiştir. Dolayısıyla zorunlu göç bağlamında kilit konu ulus ötesi bağlılığın analizi ve bunun ulusal toplumları, yerel toplulukları ve bireyleri (göçmenleri) nasıl etkilediğidir (Castles, 2001).

Son olarak dikkat çekeceğimiz nokta zorunlu göçü anlamlandırmak için ortaya atılan kavramlardır. Tanımlar ve etiketler, birçok siyasi anlamı olduğu için zorunlu göç tartışmalarında hala sorunludur bu da zorunlu göçü çalışılması daha zor ve karmaşık bir alan haline getirmektedir. Politika etiketleri, göçmenler arasında benzer seyahat araçlarına rağmen kategorik görünmezlik yaratır. Zorla göç ettirilen kişilerin sınıflandırılması Türkiye bağlamında da sorunludur. Mülteciler, göçmenler, sığınmacılar ve geçici koruma altındaki kişiler, hakları ve devletle ilişkileri birbirinden farklı olduğu için açıklığa kavuşturulması gereken ana kategorilerdir. Bu anlamda Türkiye konteksti tartışılmaya değerdir. Türkiye'deki Suriyeliler için mülteci ve göçmen kavramlarının gayri resmi kullanımlara rağmen, Türk Hükümeti tarafından yasal olarak bu kitle mülteci olarak kabul edilmemiştir. Mülteci tanımı Avrupa ülkelerinden farklıdır çünkü Türkiye, Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme 'ye (1951 Sözleşmesi) coğrafi bir sınırlama getirmektedir: bu Sözleşme'nin daimî çekincesi ile Türkiye, Türkiye'ye Avrupa dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü vermekle yükümlü değildir. Bu yasal farklılığın bir sonucu olarak Türkiye, 2011 yılından bu yana üç milyondan fazla Suriyeliyi geçici koruma rejimi altında korumuştur (UHNCR, 2021). Bu koruma rejimiyle birlikte Suriye halkının haklarındaki gelişmelere rağmen halen statüleri ve hakları netlik kazanmamıştır. Bu karmaşıklık nedeniyle Türkiye'de zorunlu göçü incelemek diğerk bağlamlardan daha zordur. Zorunlu göç nedeniyle Türkiye'de olan bu grup mülteci olarak açıkça tanımlanmış haklardan yoksundur ve aynı zamanda devletin rolü de belirsizdir. Bu dinamikler, alanı daha kontrol edilemez hale getirmektedir çünkü daha az yasal statü, daha fazla mikro düzeyde hayatta kalma stratejileri ve devlet dışı faktörler öngörülemeyen etkiler yaratmaktadır. Zorunlu göç çalışmalarına baktığımızda literatürde net olarak gönüllü ve zorunlu göç arasında net bir ayırım yapılamaması, zorunlu göç konusunda daha az teorik çalışma olması, politika tanımlı etiketlerin karmaşıklığı gibi problemlere karşın devlet dışı aktörlerin işin içine katıldığı, yeni hareketlilik türlerinin entegre edildiği ve çok bölgeli alan araştırmalarının mümkün olduğu çalışmalar geliştirilebilir

ve literatürdeki bu boşluklar tamamlanabilir (Castles, 2003). Bu boşlukları tamamlayacak makro ve mikro analizlerin de dahil olacağı bir sentez teori önerilmelidir. Bu anlamda aşağıda tartışılacak uygulama teorisi zorunlu göçün de anlamlı olarak analiz edileceği bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

## **Uygulama Teorisi ve Zorunlu Göç**

Bu makale diğer göç teorilerinin eksikliklerine odaklanarak göç sürecinin analizinde hem yapının hem de failin dikkate alınması gerektiğini önermektedir. Bu yaklaşım, çoklu bağlamları, sosyal grupları ve tarihsel dönemleri kapsayan analizler yapmaya elverişli bir araç olarak görülebilir. Göçün tek bir düzeyde tanımlanamayacak karmaşık bir süreç olduğunu da savunur. Sosyal teorileri evrensel düzeyde uygulanacak birer tartışma görmekten ziyade bağlama özel gerekçelere ihtiyaç duyan birer araç olarak konumlandırmak daha doğru bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Farklı bakış açıları tamamlayıcı olabilir, aynı olgunun farklı unsurlarını vurgulayabilir veya iki bakış açısı çatışabilir. Aslında çatışma olarak algıladığımız şey, her bakış açısının farklı bağlamlara uygulanabilmesidir bu da göçün tarihsel, coğrafi ve sosyal bağlamlarını kavramaya yardımcı olur.

Bu noktada zorunlu göç önem kazanmaktadır çünkü yapıya bağlı açıklamalarla anlaşılmaya çalışılan bu göç türünde aktörlerin aktifliği hala vazgeçilmez bir unsurdur. En zor şartlarda bile iradelerini ortaya koyacak fırsatlar peşinde koşmaktadırlar. Nasıl gönüllü göç teorilerinin varsayımlarının aksine aktörlerin bireysel seçimleri ekonomik, politik ve sosyal koşullar tarafında sınırlandırılıyorsa, zorunlu göçmenlerin çerçeveselendiği yapısal katmanlar da bireylerin aktif katılımlarıyla üstesinden gelinecek birer mekanizma haline gelirler. Bu anlamda tüm göçmenler hem gönüllü hem zorunlu göçün kısıtlamalarıyla baş başadır.

Bu da çoğu göç türünü tek bir meta-kavramsal çerçeveye koymamıza yardımcı olacaktır. Fakat bu makaledeki yaklaşım entegre bir göç teorisi değildir ve asli göç teorilerinin yerini almaz. Sosyal hayatın geniş dinamiklerini anlayan bir meta-teoridir (O'Reilly, 2012). Teorileri ve ampirik araştırmaları destekler. Bu noktada anlamaya çalışacağımız uygulama teorisi ne öznellikliği ne de nesnellikliği vurgular, mezo yapıları ve davranışları vurgular. Bu noktada yapılaştırma teorisinin Rob Stones (2005) tarafından yorumlanış biçimini Karen O'Reilly' nin "International Migration and Social Theory" (2012) kitabında ele aldığı şekilde tartışacağız. Rob Stones Giddens ve Bourdieu 'nun yapılaşma teorisinin yapı/fail ikiliğini çözmede son derece faydalı olduğunu fakat bunun uygulanma noktasında daha geniş bir yorumlanış biçimine sahip olması gerektiğini tartışır. Bu sebeple basit bir yapı/fail kategorizasyonu yapmadan daha detaylı bir tasnife girişir. Aşağıdaki tablo bu teorisinin detaylandırılmış halidir.



Tablo 1.

<b>YAPILAŞMA DÖNGÜSÜ</b>
<b>Dış yapılar</b>
Üst yapısal katmanlar
Daha yakın yapısal katmanlar
<b>İç yapılar</b>
Habitus
Konjonktürel özel iç yapılar
<b>Uygulamalar</b>
Aktif katılım
Uygulama toplulukları
Konjonktürel olarak özel dış yapılar
<b>Sonuçlar</b>
Yukarıdakilerin tümünün toplamı

Kaynak: O'Reilly, K. (2012) *International Migration and Social Theory*, syf. 143-144.

### **Dış yapılar (External Structures)**

Dış yapılar, eylem haline geçmek için gerekli olan kısıtlamaları ve fırsatları aynı anda içerir; yani bazen eylemi kısıtlar bazen de eyleme yardımcı bir unsurdur. Üst yapısal katmanlar ve daha yakın yapısal katmanlar olarak ikiye ayrılır.

Üst yapısal katmanlar, sosyologlar olarak literatürde “sosyal yapı” olarak adlandırdığımız şeydir. Bu sosyal yapılar, nesnel ve failden bağımsız izlenimi vermekle birlikte eylemin koşullarıdır ve nedensel bir etkiye sahiptirler. Bu katmanlar tarihsel ve coğrafi faktörlerden, daha geniş eylem koşullarından, küresel sosyal değişimlerden oluşur. Daha spesifik bir ifadeyle, kurumları, düzenlemeleri, piyasa koşullarını, çatışmaları kapsayabilir. Bunları daha iyi anlamak için feminizm, küreselleşme, neoliberalizm veya sömürgecilik gibi daha geniş teorik perspektifler faydalıdır.

Bu geniş küresel perspektife ek olarak yerel ölçekte var olan, ortama özgü sınırlar ve olanaklar ile var olan yapılardan söz etmek de mümkündür. Bunlar daha lokal düzeyde olan düzenlemeler, organizasyonlar ve yapılarıdır. Bu ayrım lokal ve küresel düzeyde yapıların nasıl aynı anda farklı noktalarda etkin olduğunu anlamamız için önemlidir.

Bir dış yapının katı veya esnek olma derecesi de önemlidir. Burada failin yapıyı nasıl gördüğüne ve ayrıca failin harekete geçmek için sahip olduğu güç miktarına bağlı olacaktır. Farklı yapılar (kurumlar, örgütler, ideolojiler) örtüştüğünde, birbiriyle çeliştiğinde veya zafiyetlere sahip olduğunda bu durum yapısal boşlukların oluşmasına neden olabilir. Devletin zorunlu göç sosyolojisinde önemli bir yer işgal etmesine karşın, çalışmaların devletlerin ötesine geçmesini, devlet dışı aktörlerin ve sivil toplumun önemini vurgulayan (Rezaee vd., 2021) ve bunların zorunlu göçle ilişkisinin incelemesi gerektiğine dair inanç (Sørensen ve Gammeltoft-Hansen 2013) bu anlayışla örtüşmektedir. Bu noktada, farklı yapılarla etkileşime giren aktörlerin kendi kapasiteleri önemli hale gelir. Her aktörün kapasiteleri birbirinden farklıdır ve yapısal farklar farklı aktörleri farklı boyutlardan sınırlandırabilir.

### **İç Yapılar (Internal Structures)**

İç yapılar hem habitus hem de konjonktürel olarak spesifik iç yapıları içerir. Habitus burada, Bourdieu'nün bu terimi kendi pratik kuramında kullandığı şekilde kullanılır. Bourdieu'ya göre

(1984) Habitus sadece pratikleri ve pratiklerin algılanmasını organize eden yapılandırıcı bir yapı değil, aynı zamanda yapılandırılmış bir yapıdır. Sosyal dünyanın algısını organize eden mantıksal sınıflara bölünme ilkesinin kendisi, sosyal dünyaya bölünmenin içselleştirilmiş ürünüdür.

Bu, habitusun insanların belirli kültürlerde ve bir dizi eğilimde yaşamının bir sonucu olarak sahip oldukları temel bilgi stoku olduğu anlamına gelir (Layder, 2006), dolayısıyla insanların dünyayı nasıl gördükleri ve anladıkları hakkında bilgi kaynağıdır. (Huang, 2019). Habitusun insanların içinde yaşadığı toplumsal koşulları üretmenin ve yeniden üretmenin bir yolu olduğunu savunmak yapıların hem etkinliğin hem aracı hem de sonucu olduğu anlayışına yol açar (Layder, 2006: 176-177).

Bourdieu'nün yaklaşımı, öznelere pratiklerini yöneten toplumsal yaşamı anlamak isteyen araştırmacılar tarafından bir araya getirildiğinde, habitus kavramının göç çalışmalarında önemli bir araç olduğu görülebilir (Morawska, 2009). Bunun nedeni, habitusun anavatanında erken yaşlardan itibaren geliştirilmiş olmasına rağmen, yeni bir yere taşınmak, yeni ortamlar ve durumlarla başa çıkmak için yeni habitusların geliştirilmesini gerektirir (Easthope, 74: 2009). Aslında Habitus oldukça sabittir, ancak yer değiştirebilir (veya bir şekilde değişebilir). Uygulamaların ve ilişkilerin etkisiyle yapılar değiştikçe, habitus da değişebilir. Bireyler ve yaşam biçimleri kapalı bir sistem değildir: insanlar farklı yaşam biçimlerinden etkilenebilirler; aktörler farklı algılama biçimlerini öğrenir ve bunları iletişimde uygular.

Konjonktürel olarak belirli iç yapılara baktığımızda ise bu yapıların, yerleşik şekilde öğrenilmiş durumların belirli koşullarda içselleştirilmiş şekilde nasıl devam edileceğini bilme ve ona göre davranma yapıları olduğu düşünülebilir. Bunlar, belirli bir zamanda belirli yapıların içinde nasıl düşünüleceğine ve davranılacağına dair tepkiler ve bilgilerdir (Stones, 2005). Verilen bağlamla ilgili, hızlı bir şekilde tasvir edilen veya zamanla öğrenilen yaklaşık bilgileri içerirler. Habitus ve konjonktürel olarak spesifik iç yapılar doğrudan failden öğrenilebilir, ancak aynı zamanda bağlam ve failerin toplulukları içindeki uygulamaları hakkında biraz anlamayı da gerektirir. Bu noktada O'Reilly 'ye göre (2012) pragmatizm, etkileşimcilik ve yorumlamacılık gibi bütün bir sosyolojik teori geleneğinden yararlanabilirler.

## Uygulamalar (Practices)

Uygulamalar, göçmenlerin aktör olarak gündelik eylemlerini kapsamaktadır. Bu anlayışta failin eylemleri her zaman bir dereceye kadar önceki deneyimler ve bağlamlar neticesinde sınırlandırılmış olsa da bireysel ve refleksif tepkilerden her zaman bahsedilebilir. Bu teoriye göre failer üç unsurdan oluşur: habitus, pratik düşünceler ve projeksiyon. Projektif unsur, insanların hedefleri yaratma ve takip etme yeteneğine sahip olduğunu kabul eder. Arzuları ve hayalleri kültürel olarak yerleşiktir, ancak önceden belirlenmiş değildir. Aktörler, bilgi ve deneyimlerinden yararlanarak mevcut durumlara alternatifler hayal eder, önerilen çözümleri (ve bunların nasıl elde edilebileceğini) görselleştirir, fikirlerini test eder ve bunları sürekli olarak bağlamsal düzeyde değiştirirler.

Uygulama (praksis), toplumsal yaşamın eyleme dönüştürülmesidir. Topluluklar içinde gerçekleşir ve yapılar olarak tanıyabileceğimiz yönleri (kodlar, kurallar, düzenlemeler, prosedürler) içerir, ancak aynı zamanda örtülü anlayışları, paylaşılan dünya görüşlerini ve temel varsayımları da içerir. Başka bir deyişle, pratik, her biri kendi iç ve dış yapısına sahip diğer kişi ve gruplardan oluşan ağlar içinde asılı kalan belirli koşullar altında nasıl devam edileceğini





bilmek ile ilgilidir. Uygulama topluluğu; bir aile, bir okul, kişinin akran grubu, işyeri veya üyelerin etkileşimde bulunduğu herhangi bir grup olabilir. Bunlar en iyi katılarak anlaşılır. Üyeler farklı rollere, geçmişlere, kimliklere, geçmişlere, hedeflere, statülere ve farklı miktarlarda güce sahiptir ve bunları elde ederler. Dolayısıyla uygulama toplulukları, bir failin konjonktüre özgü dış yapılar tarafından kısıtlandığı ve etkinleştirildiği bağlamı sağlar. Konjonktürel olarak spesifik dış yapılar, sosyologların roller olarak adlandırdığı şeyleri çerçeveye geri getirmenin bir yoludur; aynı zamanda bunların bazı eylem unsurlarını gerektirdiğini de kabul eder. Yapısal ve kısıtlayıcı olsalar da (insanların girebileceği alanlar), roller aynı zamanda onları yeniden üretmek (veya dönüştürmek) için bir şeyler yapmayı da içermektedir. Dolayısıyla, yukarıdaki konjonktüre özgü iç yapılar gibi, konjonktüre özgü dış yapılar da uygulama toplulukları içindeki yapılar ve eylemler arasındaki etkileşimli seviyeyi kavramsallaştırmanın yararlı yollarıdır (O'Reilly, 2012b, 9).

### **Çıktılar (Outcomes)**

Pratiğin sonucu, toplumsal hayatın yeniden (yeniden) şekillendirilmesi, dış ve iç yapılar, hayallere ve arzulara göre yeniden üretilmesi ve dönüştürülmesidir. Yukarıdakilerden herhangi biri, herhangi bir zamanda sonuç (yapılar) olarak görülebilir. Bunun nedeni, yapılaşma pratiği teorisinin zamansal olmasıdır. Kontekste bağlıdır ama aynı zamanda yerel ve küresel düzeydeki tüm baskın yapıların etkisi altındadır. Bu sebeple de ne tamamen bağımsız bir dönüşümden ne de statik bir anlayıştan söz edebiliriz.

Sonuç olarak hem yapısal hem de aktör temelli analiz sağlamak için yapılaşma teorisinin tartışılması anlamlıdır. Göç türlerinin tüm özelliklerini kapsadığı için zorunlu göçü anlamak için meta-teorik analizlere nasıl ihtiyaç duyulduğunu göstermeyi hedefleyen bir yapılaşma/uygulama teorisi bu sebeple temele oturtuldu. İç/dış yapıların bireyin uygulama kapasitesiyle harmanlanması hem yapısal analizleri hem de bireyin eylemine dayalı analizleri ele alan teorileri destekler mahiyettedir. İnsanların kitleler halinde isteksiz biçimde başka bir ülkeye akın etmelerine karşın, yine de ülke içinde gönüllü göçmenler gibi hareket haline olmaları bu noktada kritiktir. Bu da yapısal faktörler yanında bireylerin insiyatif alma, hayat kurma ve mücadele kapasitelerine işaret eder. Gündelik hayatın içinde aktörlerin pratikleri anlaşılmadan zorunlu göç analizlerinin yapılması literatürü eksik bırakacak, global düzeyde yapısal analizler gerçeğin sadece bir noktasına işaret edecektir. Global ilişkilerin yanında aktörlerin lokal düzeyde ilişkilerden beslendikleri içsel yapısal özellikleri de tartışmanın başka boyutunu oluşturmaktadır. Bu anlamda lokal ve global yapısal özellikler etkileşime girerek aktörlerin içsel yapılarından gelen bilgilerle harmanlanır ve sonuç olarak da gündelik hayatlarındaki pratiklerle birleşerek göçün toplumsal düzeyde yarattığı etkiye ışık tutar. Bu noktada, halihazırdaki göç teorileri yapısal ve bireysel özelliklerin belli noktalarına parmak basarken, uygulama teorisi global ekonomik yapıları, Habitusu ve konjonktürel içsel yapıları aynı anda anlama dahil ederek göçmenleri aktör olarak harekete geçiren gündelik ilişkileri analiz eder ve çok boyutlu bir göç anlatısı sunar.

### **Uygulama Teorisinin Uygulanabilirliği: İspanya'ya İngiliz Göçü Örneği**

O'Reilly (2012b) uygulama teorisinin uygulanabilirliğine ilişkin göçle ilgili devam eden süreçleri anlamaya yönelik çalışmasının geri kalanında Kuzey Avrupalıların İspanya'ya göçüne, özellikle de büyük miktarlarda hareket eden İngiliz göçmenlere odaklanmaktadır. Bugün İspanya'nın kıyı bölgelerine göç eden İngilizler İspanya'nın en büyük azınlık grubunu oluşturmaktadır. Bu

vaka analizi her ne kadar gönüllü göçün anlaşılmasında bir örnek sunsa da daha sonra uygulayacağımız bu yaklaşımın birçok değişkeni bir araya getirmesi bakımından Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen zorunlu göçü anlamada ne kadar aydınlatıcı ve ufuk açıcı olduğunu tartışmaya çalışacağız.

O'Reilly geçmişten gelen İngilizlerin İspanyaya olan göçünü (kolonyalizm etkilerini), dünyada üst sınıftan orta sınıfa kayan turist olma ve yeni ülkeye yerleşme kültürünü, İngiliz hükümeti tarafından destek politikalarını, Britanyalıların (ve diğer Avrupalıların) İspanya'da mülk satın almasını, ikamet etmesini, çalışmasını ve özgürce hareket etmesini kolaylaştırmak için Avrupa ve İspanyol mevzuatı çakışmasını dış yapılar olarak aktarıyor. 1980'ler ve 1990'larda Britanya'nın İspanya'ya göçünü mümkün kılan (ve bazen kısıtlayan) diğer dış yapılar ise göreceli zenginlik ve artan boş zaman fırsatları olarak özetlenebilir. Bunlar arasında Birleşik Krallık'ta 1980'lerdeki güçlü ekonomik toparlanma, özel mülkiyet piyasasındaki patlama, sosyal sınıflar arasında harcanabilir servetteki artış ve ücretli tatillerin uzatılması yer alıyor. Ayrıca çoğu Batı toplumunda yaşam süresinde bir artış ve erken emeklilik vakalarında da bir artış olmaktadır. İspanya'da ilgili yakın yapılar arasında Franco'nun ölümünden sonraki siyasi değişimler, günlük yaşamın ve özel mülkiyetin nispeten düşük maliyetleri yer almaktadır. Fakat yazarın da ifade ettiği gibi göç dinamik bir yapıdır ve her zaman değişikliğe açıktır bu sebeple sahada olmanın önemi büyüktür. En son İngiliz emeklilerin avro karşısında geçim sıkıntısı çekmesinin göçün boyutunu değiştirme ihtimali olduğunu bu sebeple dışsal yapıların da her an bir değişiklikle göçün seyrini değiştirebileceği yazar tarafından ifade edilmektedir.

Dış yapılardan sonra uygulamalara baktığımızda görülmektedir ki İngilizler ekonomik, teknolojik ve altyapısal gelişmelere yol açan geniş kapsamlı yapısal ve kültürel değişimlerin bir sonucu olarak İspanya'ya taşındı. Ancak bunlar tek başına bireysel failliği açıklayamaz. Hareket etme kararı, bu dış yapılar bir dereceye kadar içselleştirildiğinde ve kişisel kısıtlamalar ve fırsatlar arzusuyla ve kişinin bunu bir olasılık olarak hissettiği anlamına gelen ağlarla örtüştüğünde verilir. Hareket etmenin nedenlerini hiçbir zaman tahmin edebilecek kadar anlayamayabiliriz, ancak katkıda bulunan faktörlerden bazılarını, bunları üreten mekanizmaları ve dolayısıyla sonuçların şeklini belirlemek mümkündür (O'Reilly, 2012b: 16). Bunun sebebi dış yapısal değişikliklerin herkeste aynı etki üretmeyeceği gerçeğidir. Dolayısıyla bazıları değişen bir ortamda yeni bir gelecek hayal ederken, "uygulama toplulukları" içindeki bireyler aileyi, istikrarı, evi ve sükuneti en önemli değerler olarak algılamaya devam edebilir ve değişiklik yapmaktan kaçınabilir, Habitusun dirençli yapısı da dikkate alındığında yukarıda özetlenen geniş yapısal değişikliklerin ortaya çıkacak sonuçları tahmin edilemez. Bunun hangi sonuçlara yol açacağı iç yapılarla alakalıdır ve tartışmaya Habitus ve konjonktürel iç yapılar kavramını dahil eder ve bu dahil olma sonucunda göçe ilişkin bir sonuç ortaya çıkar.

Bu olay bağlamında İngilizlerin grup habitusuna (bir bütün olarak grubun ortak eğilimlerine, rollerine, normlarına ve uygulamalarına) bakıldığında görülmektedir ki İngilizler İspanya'da tam bir entegrasyon beklentisi olmadan, iyi yaşam standartlarını sağlayabileceği, hareketlilik fikrini benimseyen, aynı zamanda daha basit bir yaşam tarzına dönüşü içeren ve benimseyen bir alışkanlıklar zinciri üretirler. Hem kendi ulusal üstünlüklerine dair bir Habitus hem de yabancı bir ülkede göçmen olduklarına dair bir farkındalıkla dengeyi kurmaya çalışırlar. Bu denge bazen dönüşüme bazen de kendi Habituslarını korumaya yönelik sonuçlar oluşturur.

Konjonktürel iç yapılar açısından ise İspanya'ya yerleşme pratikleri, zamanla deneyimleri ve ağları, dünyayı ve çevrelerindeki insanları nasıl algıladıklarıyla etkileşim halinde ortaya çıkmaktadır. Bu etkileşimde İspanyol halkla beklentilerinin örtüşmesi, bilgi paylaşımı, kulüpler



ve dernekler vasıtasıyla da kimlik, öz değer ve statü (taşınma ve işten ayrılma nedeniyle kaybedilen) duygularını yenileyebilecekleri alanlar olarak yaratılmaktadır (O'Reilly 2000). Bu yeni çevrede desteklenen göçmenler hayatlarını sürdürmenin farklı bir yolunu öğreniyorlar ve bu da ev sahibi grubun habitusu ile etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Özetle yazar bu çalışma aracılığıyla, teknolojik değişim, dünyanın artan bağlantılılığı, kitle turizminin gelişimi ve kozmopolitinizim, ağ toplumu, sosyal ağ toplumu kavramlarında özetlenen diğer sosyal değişimler şeklinde bu göçü üst düzeyde çerçeveleyen yapıları (şömürgecilik, hareketlilik gibi) belirlemektedir. Ayrıca, bu daha geniş değişimlerin, taşınmaya karar verirken ve göç sonrası hayatlarını yaşamayı seçtikleri şekillerde aktörler tarafından nasıl somutlaştırıldığını ve hayata geçirildiğini de göstermektedir. İspanya'ya göç uygulamasının, en azından sırt çantalı gezginlerin ve entelektüellerin o zamanlar İspanya'nın uzak bölgelerine göçüne kadar uzanan uzun bir geçmişi olduğunu öğrenmek bu noktada fayda sağlamaktadır. Aynı zamanda 'deniz kenarında emeklilik' olarak tanımlayabileceğimiz bir olguya kadar da bu alışkanlığın izini süren yazar, önceki göçlerin, hem göçmenler hem de ev sahipleri açısından somut bağlar ve içselleştirilmiş yapılar (beklentiler, hedefler, hayaller) şeklinde yeni yapılar yaratarak nedensel etkileri olduğunu ortaya koymuştur.

### **Suriye'den Türkiye'ye Gerçekleşen Zorunlu Göçün Uygulama Teorisi ile Anlaşılabilirliği Üzerine Bir Deneme Çalışması**

18 yaş üstü Suriyeli öğrencileri mekân ve kimlik diyalektiği üzerine anlamaya çalıştığım araştırmamı yapılaşma teorisi üzerine kurmuş ve yapı ile failin etkileşimi ile hem Suriyeli öğrencilerin kimliklerinde hem de mekân anlayışında bir değişim ve dönüşüm olduğunu tespit etmiştim. Yapılaşma teorisi Bourdieu'cu bir perspektifle ele alındığında bile çalışmamda bana çok yol kat ettirmişti fakat buna rağmen yapı fail ilişkisini anlatırken daha detaylı bir sentezin gerektiği açıktı. Bu noktada, yukarıda tartıştığımız değişkenlerle uygulama teorisini İstanbul merkezli araştırmamda uygulamak hem alana katkı sağlamak anlamında hem teorinin zorunlu göçte nasıl ele alınabileceğine dair fikir verecektir.

Dış Yapılar: Daha önce de değindiğimiz gibi bu yapılar tarihsel ve coğrafi faktörlerden, daha geniş eylem koşullarından, küresel sosyal değişimlerden oluşur. Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen göçün dış yapısal faktörlerinden en önemlisi sosyal ve kültürel çatışmanın ürettiği Suriye iç savaşıdır. Bu iç savaşla birlikte milyonlarca kişi yerinden edilmiş, lokal gözükken bir savaş global bir etki alanına dönüşmüştür. Bölge içi dinamikler bireyleri ülke dışına çıkmaya zorlamış ve bireylerin karar alma sürecini hem etkilemiş hem de sınırlandırmıştır. Birçok Suriyeli ölüm tehdidinden kurtulmak için kendilerini öncelikli olarak Lübnan, Ürdün ve Türkiye'ye göç etmiş ve şu an göç eden 6,5 milyona yakın Suriyelinin (UNHCR, 2021) yaklaşık 3.5 milyonu Türkiye sınırlarında yaşamaktadır (IDGMM, 2023). Bunda en önemli etken yine bir yapısal faktör olarak tanımlayabileceğimiz politikalar ve yasal düzenlemelerdir. Türkiye'nin savaşın başında uyguladığı açık kapı politikası ile göçmen girişlerinde herhangi bir kısıtlamaya gitmemiş ve göç akınlarının merkezi konumuna gelmiştir. Bu politik tercih yapısal bir durumun önemli paydaşdır çünkü bireylerin zorunlu halde çıkmak istedikleri mekâna bir alternatif olarak onların eylemlerini kolaylaştırmıştır. Buna rağmen Türkiye'nin 1951 yılında Cenevre sözleşmesine koyduğu coğrafi çekince şartı ile kendi yapısal statülerini mültecilikten geçici koruma kapsamına almıştır çünkü Türkiye Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak tanımlamamayı tercih etmiştir. Bu yasal mevzuatın birçok göçmenin tercihlerini, davranış biçimlerini, hayatta kalma stratejilerini kısıtladığı ve buna göre bir hayat inşası ürettiği de

literatürde tartışılmaktadır (Kaya, 2020; Bilecen ve Yurtseven, 2018; Rygiel et al., 2016; Yıldız ve Uzgören, 2016). Göçmenlerin kararlarını bazen olumlu bazen de kısıtlayıcı şekilde etkileyen sosyal yapılardan en kritiği de kültürel ve tarihsel yakınlıktır. Göçmenlerin dini benzerlik, yeme-içme kültürü, yakın kültürel kodlar sebebiyle Türkiye'yi özellikle tercih ettiklerini biliyoruz (Yıldırım ve Yıldırım, 2021). Buna ek olarak Avrupa'ya yakın lokasyon hem coğrafi hem de kültürel olarak bir geçiş yeri olarak konumlandırılması yapısal faktörlere örnek olarak verilebilir.

**İç Yapılar:** Her göçmenin Habituslarının birbirlerinden farklı olduğu gerçeği yapı fail arasındaki karmaşık ilişkiyi daha da karmaşıktırılmakta ve göçmenleri aktif birer seçici olarak konumlandırdığımızda farklı sonuçlara ulaşmak kaçınılmaz olmaktadır. Benim çalışma alanım olan Suriyeli öğrenciler ülke seçiminde ve Türkiye'ye gelişte diğer göçmen gruplarla neredeyse tüm dışsal yapısal faktörlerden aynı derecede etkilenmelerine rağmen Habituslarının ve karşılaştıkları problemlere verdikleri tepkilerin birbirlerinden farklı olduğunu tespit ettik. Suriyeli öğrenciler hem İngilizce, hem Arapça, hem de sonradan Türkçe öğrenerek, sosyal hayata daha fazla dahil olarak, çalışarak, farklı öğrenci gruplarıyla etkileşime girerek hem Habituslarını kullanma hem de onu dönüştürme imkanına sahiptir. Bu farklılıkla iç yapı kavramının işaret ettiği gibi hem kendi toplumun içinde nasıl davranacağı bilgisine sahiptir hem de yeni toplumdaki bilgiye sahiptir çünkü daha önce de ifade edildiği gibi iç yapılar belirli bir zamanda belirli yapıların içinde nasıl düşünüleceğine ve davranılacağına dair tepkiler ve bilgilerdir. Bu iki bilgiyi sürekli müzakere ederek uzlaştırmaya ve bir dönüşüm içine girmeye açıktırlar. Türkçeyi bildiklerinden toplumdaki önyargıların çok farkında olan bu grup Suriyeli etiketinden kaçmak için davranış kalıpları geliştirirler. Sosyal ortamlarda Arapça konuşmaktan kaçınmakta, Türk gibi giyinme, Türk örf adetlerini öğrenerek gündelik hayatta buna göre davranma gibi değişkenler iç yapıdan gelen aşağıda tartışacağımız uygulamalara örnektir.

**Uygulamalar:** Uygulamalar, göçmenlerin aktör olarak gündelik eylemlerini kapsamaktadır. Aktörler, bilgi ve deneyimlerinden yararlanarak mevcut durumlara alternatifler hayal ederler. Her göçmenin uygulama kapasitesi kendi Habituslarına, gelecek planlarına ve düşünsel kapasitelerine bağlıdır. Benim incelediğim vakada öğrencilerin hem dil hem eğitim potansiyellerini kullanarak hem eğitimlerine hem de iş yaşamlarına devam ettiklerini ve geleceklere dair yatırımda buldukları bulgusuna ulaştım. Öğrenciler dış yapısal sorunlardan biri olan geçici koruma statüsü, toplumda artan dışlama vakalarına karşı hem Habituslarını dönüştürerek hem iç yapıların farkında olarak onların bilgisine karşı strateji geliştirerek eyleme geçerler. Yukarıda verdiğimiz dışlanmaya karşı gündelik hayattaki tutumlara ek olarak daha kurumsal uygulamalar da tercih ederler. Türk vatandaşlığı gibi yasal statü edinme çabaları, kimlik değişikliklerinde Türkçe isimleri tercih etmeleri buna örnektir ve kendi uygulama kapasitelerine bağlı olarak değişmektedir. Birçok öğrencinin yasal yollarla eğitimine Türkiye dışında bir Avrupa ülkesinde devam etme hayali de onların uygulama kapasiteleri ile paraleldir. Burada eğitim ve genç olmaya ek olarak toplumsal cinsiyete dayalı Habitusların da birer fark yarattığını görmekteyiz. Erkek öğrenciler daha çok ulus-aşırı göçmen olmaya eğilimindeyken kız öğrencilerin hem kendi toplumundan hem de ataerkil anlayıştan kaynaklanan iç yapılara bağlı olan toplumsal cinsiyet kodlarıyla Türkiye'de bir hayat tasavvuru kurmaları buna bir örnektir.

**Sonuç (çıktılar):** Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen zorunlu göçün sonucu hem geldikleri ülkenin hem de Türkiye'deki yapısal sebepleri ve gelen göçmen grubun alışkanlıkları ve elde ettikleri bilgiyi işleme kapasitelerine bağlıdır. Bu sebeple uygulamayı anlarken bu kapasitelerle



odaklanmak ve değişkenlerin etkileşimlerini bütüncül bir perspektifle analiz etmek gerekir. Eylem değişken sonuçlar üretir çünkü kontekste bağlıdır. Kontekst ise aynı zamanda yerel ve küresel düzeydeki tüm baskın yapıların etkisi altındadır ve her zaman dönüşüme açıktır. Suriye’li göçmenlerin geldiği ilk dönemle, ayrıştırıcı dilin arttığı son dönemdeki bağlam değişkenliği buna örnektir ve failerin tercihlerini de etkilemektedir. Yapının etkisine ek olarak fail de aktiftir ve seçimleri de sürprizlere açıktır. Bu da hem bağlamı ve bağlamdaki aktörleri değiştirir dönüştürür, hem de yapının kendisini etkiler.

## Sonuç

Hali hazırdaki göç teorileri göçün sadece belirli yönlerine işaret ettiği için eleştirilmekte, göçün çok boyutlu yönleri ekonomik, tarihsel ve fonksiyonel açıklamalara sıkıştırılarak daha çok makro-yapısal nedenlere vurgu yapılmaktadır. Öncelikle vurgulanmalıdır ki göçmenler, küresel-kapitalizmin makro güçleri, ücret farklılıkları, şiddet veya çevresel zorlukları karşısında pasif aktörler değildir. Göç, aktif bir planlama ve kaynak sonucu bir eylemdir. Tarihsel-yapısal teorilerin göçmenleri küresel kapitalizmin kurbanları olarak tasvir etmesine karşın, neoklasik ve diğer işlevselci göç teorileri, insanların tercihlerinin bireysel maksimizasyona dayandığını ifade eder (de Haas, 2021:30). Bu anlamda literatürde zorunlu göçe dayalı çalışmaların nasıl ele alınacağı ile ilgili çok az bilgi bulunmakta hem teorik hem de metodolojik olarak çalışmalar göçü tek boyutlu olarak ele almaktadır. Daha çok göçün nedenlerine ve itici güçlerine vurgu yapan bu çalışmalar, yapısal değişkenlere odaklanarak zorunlu göç sonrası failin dönüştürücü eylemlerini atlamaktadır. Göç bir mekândan bir başka mekâna doğru yer değiştirme eyleminden çok daha fazlasıdır ve göç süreci bitmeyen bir dönüşümü içine alır. Yapı/fail birlikteliğini görmezden gelen makro veya mikro teorik çerçeveler göçü açıklamakta yetersiz kalmakta bu sebeple de göçü farklı dinamikleriyle sentezleyen yeni bir anlayış hâkim olmalıdır. Bu anlamda göçü, failerin kimliklerinin dinamik doğası ve yapısal ilişkileri ile devam eden bir süreç olarak görmek önemlidir. Göçmenler göç deneyimlerinin başlangıcında zayıf birer aktör olarak görülseler de kendilerini sembolik, kültürel, sosyal ve ekonomik sermaye ile güçlendirme potansiyeline sahiptirler. Daha geniş göç literatürü, göçmenlerin (gönüllü veya zorunlu) genellikle seçilmiş bir nüfus olduğu gözlemini yapar. Yani yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere kıyasla ortalama olarak daha istekli, eğitilmiş ve risk alan kişiler olduğunu iddia eder. Fakat zorunlu göç kontekstinde bakıldığında bu insanlar göç eylemini istekleri dışında gerçekleştirirler bile süreç içinde son derece dinamiklerdir. Gündelik pratikler, mekânsal örüntüler ve sosyal bağlar yeni ülkede kendileri için avantajlı ilişkiler üretir. Yeni mekân, duygusal ve bedensel egzersizler bütünü olduğundan, yapısal ve bireysel etkileşimlerle yeni sermayeler ve habituslar üreterek, göçün başlangıcına göre yeni ülkedeki konumlarını değiştirirler ve kendilerini güçlendirirler. Yine de bu güçlenme süreci ekonomik, kültürel, sosyal yapıların izlerini taşır ve külli bir dönüşümden söz etmek mümkün değildir.

Yapılaşma teorisi ile zorunlu göçü açıklamak çok boyutlu göç analizi anlamında çok değerli olsa da basit bir yapı/fail etkileşiminden daha fazlası gereklidir. Yapı ve failin farklı boyutlarını işin içine katmak ve gündelik uygulamaları merkeze çekmek zorunlu göç teorileri anlamında literatüre bir katkıdır çünkü zorunlu göçte hem küresel ve yerel yapıların zorlamaları ve istem dışı sürüklemeleri hem daha baskındır hem de göç sonrası göç aktörlerinin failiği önemli olmaktadır. Ev sahibi ülkeye getirdikleri Habitus ve konjonktürel iç yapıları yeni karşılaştıkları yapılarla gündelik hayatın içinde etkileşime girer ve yeni bir davranış örüntüsü oluşturur. Bu yaklaşım devlet gibi aktörlerin önemini vurgularken aynı zamanda zorunlu göçte devlet dışı aktörlerin önemine de dikkat çeker. Formal ve informal düzeyde gündelik pratikleri etkileyen

her türlü eylem ve kurum bu anlayışın parçasıdır. Nihai noktada bu kavramsallaştırmada göç olup biten bir eylem hali değil tersine sürekli olan, olmakta olan, dönüşen ve dönüştüren bir süreçtir. Bu çalışmada iki vaka analizi vererek bu teorinin uygulanabilirliğini tartıştık. İlk örnek İngiltere'den İspanya'ya yapılan göçü analiz etmiş ve gönüllü göçe örnek olarak verilmiştir. İkinci örnek ise Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen zorunlu göçü göçmen öğrenciler üzerinden incelemiştir. Diğer göçmen gruplarından farklı bu grup her ne kadar dış yapılardan benzer şekilde etkilenseler de kendi iç yapıları ve uygulama kapasiteleri ile farklı göç tecrübesi üretmişler böylece hem konteksti, hem yapıyı, hem de faili dönüştürecek sonuçlarla göç sürecini anlamamıza yardımcı olmuşlardır. Özetle bu yapılaşma döngüsü zorunlu göçte de farklı dinamiklere odaklanmayı sağlayarak bütüncül bir perspektif sunmaktadır. Kabaca bir yapı- fail ikiliğinden daha fazla değişkeni ele almamıza yardımcı olmaktadır.

## References

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç / Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bilecen, B., & Yurtseven, D. (2018). Temporarily protected Syrians' access to the healthcare system in Turkey: Changing policies and remaining challenges. *Migration Letters*, 15(1), 113-124.
- Castles, S. (2001). Studying Social Transformation. *International Political Science Review*, 22(1), 13–32. <https://doi.org/10.1177/0192512101221002>
- Castles, S. (2006). Global Perspectives on Migration. *Asian and Pacific Migration Journal*, 15 (1), 7-26.
- Castles, S. & Miller, M.J., 2009. *The age of migration: international population movements*
- Castles, S., (2003). Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation. *Sociology*, 37(1), 13-34.
- Castles, S., 2003. The International Politics of Forced Migration. *Development*, 46(3), 11-20.
- de Haas, H. (2010). The internal dynamics of migration processes: A theoretical inquiry. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1587–1617.
- de Haas, H. (2021). A theory of migration: the aspirations- capabilities framework. *Comparative Migration Studies*, 9(8). <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>
- Easthope, H. (2009). Fixed Identities in a Mobile World? The Relationship Between Mobility, Place, and Identity. *Identities*, 16(1), 61-82. <https://doi.org/10.1080/10702890802605810>
- Eriksen, T.H. (2002). *Ethnicity and nationalism*. Pluto.
- Gammeltoft-Hansen, T., & Sørensen, N. N. (2013). *The Migration Industry and the Commercialization of International Migration*. Routledge.
- Giddens, A., 1990. *The consequences of modernity*. Stanford University Press.
- Huang, X. (2019). Understanding Bourdieu - Cultural Capital and Habitus. *Review of European Studies* 11(3), 45. <http://doi.org/10.5539/res.v11n3p45>.
- IDGMM, (2023). *Temporary Protection*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>
- Inda, J.X. & Rosaldo, R. (2001). *The Anthropology of Globalization: A Reader*. Blackwell.
- Jolof, L., Rocca, P., and Mazaheri, M. (2002). Experiences of armed conflicts and forced migration among women from countries in the Middle East, Balkans, and Africa: a systematic review of qualitative studies. *Confl Health*, 16, 46. <https://doi.org/10.1186/s13031-022-00481-x>.
- Karamişe, Ş. (2022). *Negotiating Spatiality in Urban Migration Context: The Case of Syrian Students in Istanbul* (Doctoral dissertation, University of Essex).
- Kaya, H. (2020). *The EU-Turkey statement on refugees: assessing its impact on fundamental rights*. Edward Elgar Publishing.
- Layder, D. (2006). *Understanding social theory*. Sage Publications.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Edward Taylor, J. (1998). *Worlds in motion: understanding international migration at the end of the millennium*. Oxford: Clarendon Press.



- Morawska, E. (2009). *A Sociology of immigration. (Re) Making multifaceted America*. Palgrave.
- O'Reilly, K. (2012a) *International Migration and Social Theory*, Basingstoke: Palgrave.
- O'Reilly, K. (2012b). Structuration, practice theory, ethnography and migration: bringing it all together.
- Ravenstein, E.G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society*, 52, 214-301.
- Rezaee, F., Jamile Tavakolinia, J. & Sarrafi, M. (2021). Examining the Role of Non-government Organizations (NGOs) in Realizing Good Urban Governance(Case Study: Tehran Metropolitan City). *Journal of Geography and Urban Planning*, 25 (77),113-130. <http://dx.doi.org/10.22034/gp.2020.41750.2712>.
- Rutter, J., 2006. *Refugee children in the UK*. Maidenhead: Open University Press.
- Rygiel, K., Baban, F., & Ilcan, S. (2016). The Syrian refugee crisis: The EU-Turkey 'deal'and temporary protection. *Global Social Policy*, 16(3), 315-320.
- Stepputat, F. & Sørensen, N. N., (2014). *Sociology and Forced Migration*. The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies.
- Stones, R. (2005). *Structuration theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- UNHCR, (2021). *Syria regional refugee response, inter-agency information sharing portal, country overview: Turkey*. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
- Wimmer, A., and Glick-Schiller, N. (2002). Methodological Nationalism and beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences. *Global Networks*, 2(4), 301–34.
- Yıldırım, A. S., & Yıldırım, E. (2021). Orta Doğu'dan Gerçekleşen Zorunlu Göç Hareketleri: Suriye'den Türkiye'ye Göçü Belirleyen Faktörler. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 16(2).
- Yıldız, A., & Uzgören, E. (2016). Limits to temporary protection: non-camp Syrian refugees in İzmir, Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(2), 195-211.
- Zelinsky, Z. (1971). The hypothesis of the mobility transition. *Geographical Review*, 61(2), 219–249.

## EXTENDED ABSTRACT

### Understanding Forced Migration: The Importance of Developing a Theoretical Synthesis

Current migration theories have been criticized for stressing just particular elements of migration, and the multiple dimensions of movement have been reduced into economic, historical, and functional explanations, emphasizing more macro-structural factors. To begin with, immigrants are not passive agents in the face of global capitalism's macro pressures, wage disparities, violence, and environmental issues. Migration is an activity that is the product of adequate planning and distribution of resources. While historical-structural theories portray immigrants as victims of global capitalism, neoclassical and other functionalist migration theories assert that people's preferences are determined by individual maximization (de Haas, 2021:30). In this regard, there is relatively little information in the literature on how to deal with research based on forced migration, both conceptually and methodologically, because studies only deal with migration in one dimension. These studies, which emphasize the origins and driving factors of migration, concentrate on structural variables and ignore the perpetrator's transformational acts following forced displacement. Migration is considerably more than simply relocating from one location to another, and the migration process involves an ongoing transformation. Macro or microtheoretical frameworks that neglect the structure/agent relationship are insufficient to explain migration; thus, a new understanding that combines migration with diverse dynamics should dominate. In this regard, it is critical to see migration as a continuing process characterized by the changing nature of perpetrator identities and structural linkages. Although immigrants are viewed as weak actors at the start

of their migratory journey, they have the opportunity to fortify themselves with symbolic, cultural, social, and economic capital. According to the larger migration literature, immigrants (whether voluntarily or forced) are often a selected group. In other words, s/he says that individuals who go overseas are more eager, educated, and risk-takers than those who do not. However, when considered in the context of forced migration, these people are incredibly dynamic in the process, even if they are forced to migrate. Everyday behaviors, geographical patterns, and social linkages help people form beneficial interactions in the new nation. They modify their position in the new nation and strengthen themselves by building new capitals and habitus through structural and interpersonal interactions since the new place is a series of emotional and physical workouts. But this process of getting stronger leaves behind economic, cultural, and social systems that can't be changed completely.

As a result, it makes sense to address structuration theory in order to give structural and actor-based analysis. A structuration/practice theory has therefore been founded, with the goal of demonstrating how meta-theoretical analyses are required to comprehend forced migration because it incorporates all elements of migration types. To provide this O'Reilly (2012: 104) adapted to Rob Stones' approach (2005): the cycle of structuration. According to this cycle, external structures are upper structural layers, more proximate structural layers, and hard and more malleable. Internal structures refers to Habitus and Conjuncturally-specific internal structures Practices. Active agency means Communities of practice and Conjuncturally-specific external structures. Finally, outcomes are composition of all of the above. The integration of internal and external structures with the practical capabilities of the person enables both structural analyses and theories that deal with analyses based on the individual's behavior. It is vital at this time that individuals swarm to another nation grudgingly while remaining as voluntary migrants inside the country. This reflects people's ability to take initiative, develop life and struggle, as well as structural elements. Conducting forced migration studies without knowing the actions of actors in everyday life would leave the literature incomplete, and global structural analyses would point to only one point of truth. Aside from global interactions, another facet of the issue is the internal structural elements of the players that feed on local relations. In this way, local and global structural aspects interact and blend with information from the actors' internal structures, combining with their everyday behaviors and shedding insight on the impact of migration on the social level. At this point, current migration theories focus on specific structural and individual characteristics. The theory of practice, on the other hand, looks at the daily relationships that turn immigrants into actors by combining global economic structures, habitus, and cyclical internal structures, and it tells a story about migration that is multidimensional. Without this synthesis, understanding forced migration is impossible and these attempts have been missing. In the last part of the study with two empirical researches from Spanish and Turkish context, it has been discussed how empirical research would be applied in the case studies.

